

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

МАТЕРІАЛИ

ІХ Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених

“ОСВІТА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ”

(Одеса, 23-24 квітня 2021 року)

Одеса -2021

впливатимуть на соціально-економічний та інноваційний розвиток всієї держави. Аби освіта в Україні була не просто на високому рівні, а й стала цікавою для школярів, необхідно, шукати цікаві варіанти, вивчати ефективні напрацювання та враховувати міжнародний досвід.

Список використаних джерел

1. Євген Пенцак. Четверта індустріальна революція і освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://open.kmbs.ua/chetverta-industrialna-revolyuciya-i-osvita/>
2. Кевін Келлі. Невідворотне. 12 технологій, що формують наше майбутнє. – Київ: видавництво «Наш формат». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://forhistory.xyz/industrialna-revolyutsiya/?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=facebook&utm_source=socialnetwork
3. Мічіо Кайку. Фізика майбутнього. – Львів: «Літопис».
4. Олена Пометун. Путівник з розвитку критичного мислення учнів початкової школи. – Київ, 2018.
5. Сергій Бабак. Відеолекція iForum-2019 «Чому не вчить сучасна школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=hoAnyEUKmLE&t=69s>
<https://2019.iforum.ua/speakers/babak/>

Добролюбська Юлія Андріївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

ОСВІТНІ АСПЕКТИ КРИЗИ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Корінні зміни в сфері ідеології та суспільного ладу, пошук нової української ідентичності, нових ідейних засад розвитку державності не закінчені до сьогодні і природним чином позначаються на розвитку історичної науки. Не в меншій мірі позначаються вони на системі історичної освіти – як середньої, так й вищої. Єдине уявлення про історію, єдина картина історичного процесу, навіть загальні уявлення про зміст самої історичної науки тепер відсутні [1, с. 91-108].

Деякі з цих проблем були неминучі при входженні вітчизняної науки в світовий науковий процес. Для західної науки такі проблеми є постійним супутником протягом вже багатьох десятиліть, вона звиклася з ними. Але при українській специфіці подібні вічні проблеми особливо загострюються – і їх супроводжують інші, власне українські. Останні пов'язані з загостреною недовірою суспільства до історичної науки, з одного боку, і живим інтересом до історії, з іншого. Однією з таких характерних специфічних рис є, наприклад, обвальне зростання публікацій в стилі так званої «фольк-історії», всілякі «нові хронології», «таємниці забутих цивілізацій», пошуки «богів з космосу».

На Заході подібного роду «дослідження» давно зайняли свою нішу, нескінченно далеку від академічних сфер [1, с. 96]. У нас же на хвилі ідейного розброду 90-х вони іноді проривалися навіть до освітніх програм. Нерідко подібним побудовам надається «патріотичний» або «національний» характер, що особливо турбує, оскільки ганьбить самі поняття патріотичного і національного. Іншою специфічною рисою є сам по собі суспільний інтерес до історії і прагнення актуалізувати її, шукати в ній зразки, «героїв» і «лиходіїв». Цей інтерес набагато вище, ніж на Заході, і сам по собі, звичайно, аж ніяк не поганий, бо свідчить про збереження живого зв'язку часів. Але, з іншого боку, він являє живильний ґрунт для різного роду піарівських кампаній на нібито історичні теми, поляризує суспільство,

політизує наукові суперечки. Політизація, на жаль, стає неминучим супутником історичної науки в сучасній державі.

Однак в наших умовах провокується штучний розкол суспільства по міфологізованим, контр-продуктивним приводам. Може доходити до відвертого «громадського» цькування авторів, наприклад, неугодного навчального посібника. В цілому подібні безперспективні «дискусії» ні до чого в реальності не призводять та покликані відволікати від насущних соціальних проблем. Однак, як вже було сказано, поряд з проблемами специфічно українськими є й глобальні, невирішені історичною наукою в цілому. В нашому суспільстві вони сприймаються особливо загострено як частина загальної кризи вітчизняної історичної науки. Тому природним і постійним є хворобливий пошук їх вирішення. Однак здається, що «вічність» та міжнародний характер деяких очевидних «чорних дірок» в історичному пізнанні аж ніяк не вибачають самі по собі їх існування. Неминуче – не завжди нормальне, тим більше не завжди корисне.

Перша і найбільш фундаментальна проблема, з якою зіткнулася оновлена українська історична наука, – відсутність єдиної історичної парадигми, єдиної інтерпретації історичного процесу як цілого. Крах офіційної марксистсько-ленінської ідеології на початку 1990-х логічно викликав реакцію відторгнення по відношенню до формаційної схеми історичного процесу. Спроби врятувати її (наприклад, відмовившись від традиційної «п'ятичленки» на користь інших комбінацій формацій) тоді особливого успіху не мали. Стрімко пронеслася та минула мода на цивілізаційний підхід. На ґрунті відходу від глобальних історичних схем розцвіла «історія факту» з її увагою до приватних аспектів великих процесів. Створено чимало яскравих робіт, присвячених політичній історії, історичним персоналіям, історії повсякденності, – як правило, поза загальних пояснень історичного процесу як такого. Відхід від загальноісторичних побудов, піднесення уваги до проблем особистості в історії, сприяли розвитку таких напрямків, як історична психологія та персональна історія.

Академічні дискусії з приводу пояснення історії відгукнулися майже катастрофічною ситуацією в навчальній літературі та викладацькій практиці [3, с. 129-133]. Все різноманіття (краще сказати – різноголосся) підходів до викладання історії можна з більшими чи меншими підставами розбити на чотири варіанти. При першому в основі викладу опиняється, часто за інерцією (з огляду на перевидання або цитування радянських ще підручників) формаційний підхід. При цьому автори зазвичай використовують «сталінську п'ятичленку» (первісність – рабовласництво – феодалізм – капіталізм – соціалізм) з характерною помилкою – соціалізм в «п'ятичленці» був не самостійною формацією, а початковою фазою забутого нині комунізму. Цікаво і показово, що використання цієї глибоко ідеологічної схеми може вільно поєднуватися з критичним ставленням до соціалізму і марксизму. Дуже рідко, – як правило, в роботах значних самостійно мислячих вчених, – можна зустріти роздуми з приводу самої природи формацій, відхилення від застарілого їх розуміння. Такі нові варіанти формаційного підходу, як запропонована ще в кінці 1980-х «трюхчленка» (первісність – феодалізм – капіталізм) залишаються в основному невідомі навіть викладачам та студентам-історикам.

Трохи частіше використовуються ускладнені схеми формацій, висхідні ще до XIX ст. Нарешті, до кінця 1990-х значне поширення отримав близький до марксистської схеми еволюційний підхід, який зосереджує увагу на розвитку економіки. Ця схема історичного розвитку («дикість» – «варварство» – аграрна цивілізація – індустріальна цивілізація – постіндустріальна / інформаційна цивілізація) близька до звичної і в той же час майже позбавлена явних ідеологічних відтінків. Однак обрання цієї суто економічної періодизації в якості єдиної та основної не може не викликати заперечень.

Другий підхід можна визначити як «фактографічний». Підручники та навчальні посібники такого роду зазвичай перенасичені фактичною інформацією, хоча дуже часто наділені літературними достоїнствами. По суті, вони можуть розглядатися в ряду узагальнюючих робіт по окремим періодам історії. Однак цілісні пояснення історичного процесу в них не пропонуються. У кращому випадку, зазвичай у посібниках для гуманітаріїв, надається нейтральний огляд точок зору на історичний процес. Такий підхід має також

очевидний мінус. Відмова від пояснення історичного процесу, підкреслення умовності таких пояснень природно ведуть до сумнівів в статусі історії як науки. Накопичення і виклад встановленого емпірично матеріалу для такого статусу недостатні. Потрібно інтерпретація, яка сама має визначити хоча б загальні тенденції історичного процесу [3, с. 139-140].

Третій підхід (без іронії) можна назвати «екзотичним». Це прагнення окремих вчених авторів і педагогів дати власну інтерпретацію історії, без оглядки на авторитети. Досить ліберальний підхід до рецензування і викладання гуманітарних наук створив для подібних самостійних особистостей широкі можливості. Він дозволив невимушено використовувати в сфері освіти власні історичні побудови – від нетривіальних трактувань окремих фактів і періодів до загальних схем історичного процесу. Особливо популярні у свій час були численні авторські версії цивілізаційного. Не завжди «екзотика» була негативним фактором. Саме завдяки такого роду роботам учні та студенти отримують можливість знайомитися з переднім краєм науки, долати інерцію класичного підручника. Однак в цілому численні авторські підходи, природно, підсилюють дисгармонію в історичній освіті. Тим більше, що багато з них дійсно парадоксальні та неприйнятні з точки зору основного потоку історичної думки. Очевидно, що викладання історії має вестися з більш-менш консенсусних для наукового світу позицій.

З цієї точки зору найбільш продуктивним здається четвертий підхід, все частіший в останнє десятиліття [2, с. 36-37]. Він являє собою використання «історичного синтезу», яке завойовує визнання і в академічному середовищі, інтерпретація історії на основі інструментарію різних методологічних напрямків. Проте, не можна не визнати, що на сьогоднішній день практичне застосування синтетичного підходу в викладацькій практиці досить обмежене. Часто справа зводиться до констатації умовності існуючих інтерпретацій всесвітньо-історичного процесу і необхідності їх синтезувати. Тим часом, синтез передбачає не стільки блага побажання, скільки практичне поєднання, скажімо, формаційного, цивілізаційного та еволюційного підходів в процесі історіописання. Саме цього поки і бракує.

Результатом роботи в галузі «історичного синтезу» буде створення «середньої позиції», здатної об'єднати найбільш продуктивні в епістемологічному плані досягнення різних парадигм. Все це потрібно для обґрунтування загальної методологічної стратегії або, як мінімум, досягнення елементарної узгодженості між різними, часто протічними пізнавальними конфігураціями, які складають єдине «поле» сучасної історії.

Список використаних джерел

1. Бойцов М. А. Выживет ли Клио при глобализации? // *Общественные науки и современность*. 2006. №1. С. 91-108.
2. Добролюбська Ю. А. Історична освіта та синтетичні тенденції філософії історії // *Перспективи : соціально-політичний журнал (філософія політологія, соціологія)*. 2014. № 3 (61). С. 33-38.
3. Фокин А. А. «И100рия»: вызовы и перспективы профессионального исторического сообщества // *Люди и тексты. Исторический альманах. Информационное пространство истории*. Москва : ИВИ РАН, 2014. С. 129-146.